

ГОРОДЕЦЬКА

Тетяна Едуардівна
tgorodeczkaya@mail.ruк.е.н., доцент, завідувач
кафедри, Харківський інститут
фінансів КНТЕУ

КОРНИВСЬКА

Валерія Олегівна
vkornivska@ukr.netк.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів КНТЕУ

МИКОЛАЄНКО

Ганна Романівна
romanovna1995@bk.ruстудент, Харківський інститут
фінансів КНТЕУ

УДК 336.226.11

СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

SYSTEMS OF TAXATION INCOME IN FOREIGN COUNTRIES

В умовах проведення податкової реформи, що обумовлена Угодою про асоціацію з ЄС і урядовою співпрацею з МВФ, є актуальним дослідження особливостей побудови податкових систем у зарубіжних країнах. У статті розглянуто приклади побудови систем оподаткування доходів населення з метою гармонізації податкового законодавства України з урахуванням іноземного досвіду.

В условиях проведения налоговой реформы, обусловленной Соглашением об ассоциации с ЕС и сотрудничеством правительства с МВФ, актуальным является исследование особенностей построения налоговых систем в зарубежных странах. В статье рассмотрены примеры построения систем налогообложения доходов с целью гармонизации налогового законодательства Украины с учетом зарубежного опыта.

Under the conditions of the tax reform, stipulated by the Association Agreement with the EU and the cooperation of the government with the IMF, it is important to study the peculiarities of building tax systems in foreign countries. In the article examples of construction of income taxation systems with the purpose of harmonization of the tax legislation of Ukraine taking into account foreign experience are considered.

Ключові слова: податки, податкова політика, податки на доходи, доходи громадян, зарубіжний досвід

Ключевые слова: налоги, налоговая политика, налоги на доходы, доходы населения, зарубежный опыт

Keywords: taxes, tax policy, income taxes, income, foreign experience

ВСТУП

В умовах трансформаційних змін в економіці України, становлення та розвитку ринкових відносин важливе місце займає державне регулювання. Найважливішим інструментом державного регулювання в системі фінансово-економічних відносин є податки, у тому числі з доходів фізичних осіб. Держава регулює доходи громадян, впливає на збільшення їх платоспроможності, стимулювання попиту, розмір споживання та заощадження, що, в свою чергу, призводить до підвищення темпів економічного зростання. Необхідно також врахувати той факт, що податки на доходи громадян стосуються кожного члена суспільства, оскільки вони мають виконувати ще й роль соціального регулятора.

Відповідно до концепції реформування податкової системи України, її вдосконалення відбуватиметься, виходячи зі стратегічної мети – побудови соціально-орієнтованої економіки та інтеграції в європейське співтовариство. Тому податкова система України має бути гармонізованою із закордонними податковими системами. Податкова гармонізація – це систематизація та уніфікація податків, координація податкових систем і податкової політики країн, які належать до міжнародних регіональних угруповань.

Тобто у цьому контексті гармонізація податків передбачає міждержавну податкову уніфікацію між країнами-членами інтеграційного угруповання з головною метою – недопущення міграції капіталу в держави з низьким рівнем оподаткування. Нині найвищий рівень гармонізації податків – у країнах-членах Європейського Союзу [1, с. 21].

У вітчизняній економічній літературі проблеми вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб на основі вивчення та впровадження передового іноземного досвіду досліджувалися українськими вченими. Серед них можна зазначити таких: О. Бакун, Д. Бекерська, О. Вишневецький, П. Гега, О. Воронкова, Ю. Іванов, Л. Демиденко, А. Крисоватий, І. Лютий, Н. Ткаченко та ін. Серед представників західної економічної думки зазначені проблеми досліджують Дж. Стігліц, Ш. Бланкарт, М. Бронфеллер.

Податкова політика оподаткування доходів населення у зарубіжних країнах є динамічною залежно від різних цілей і завдань урядів та соціально-економічних умов. Проте особливості сучасного зовнішнього і внутрішнього середовища України роблять неможливим пряме перенесення на національні умови тих податкових механізмів, які сформовані в інших країнах. Світовий досвід у цій

сфері може стати підґрунтям для реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

МЕТА РОБОТИ аналіз діючої практики оподаткування доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах з метою розробки пропозицій щодо вдосконалення системи податків з доходів фізичних осіб в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичну основу дослідження складають сукупність методів, прийомів і принципів наукового дослідження. В процесі роботи використовувались такі методи: збір та узагальнення інформації, групування, таблично-графічні методи, аналіз, синтез, аналогія тощо. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти, що діють в Україні; наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріали періодичних видань, опрацьовані авторами особисто.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні є однією зі складових бюджетно-податкової політики взагалі. Сучасні завдання, які постають перед державою щодо удосконалення податкової системи за критеріями розвинутих ринкових країн, підходів при реалізації політики оподаткування доходів фізичних осіб, перехід на середньострокове бюджетне планування податкових надходжень, з одного боку, та уникнення вже відомих для інших країн проблем, з якими вони стикалися з часом – з другого, обумовлюють необхідність дослідження вже існуючого досвіду політики оподаткування доходів фізичних осіб.

Оподаткування доходів фізичних осіб є одним з актуальних і недостатньо вивчених (у тому числі в законодавстві зарубіжних країн). Досвід зарубіжних країн, де запроваджено подібне оподаткування, свідчить, що в сучасному світі виокремлюють декілька типів систем оподаткування доходів фізичних осіб, які функціонують у різних країнах світу (табл. 1).

Таблиця 1

Типи систем оподаткування податком на доходи фізичних осіб різних країн світу

[розроблено авторами за даними [2, с. 264]]

Подвійний прибутковий податок (пропорційна шкала)	Комплексна система оподаткування (прогресивна шкала)	Плоский прибутковий податок (плоска шкала)
Згідно з цим підходом пропорційний податок накладається на весь чистий дохід (інвестиційні доходи; заробітну плату; пенсії, за мінусом відрахувань) одночасно із застосуванням прогресивного податку на валовий трудовий дохід і пенсійні доходи. Це означає, що трудові доходи оподатковуються за вищими ставками, ніж доходи інвестиційні, а величина податкових відрахувань не залежить від суми валового доходу.	Оподаткуванню підлягають всі або майже всі грошові доходи платника за мінусом відрахувань (чистий дохід, до якого застосовуються однакові ставки або шкала ставок). Така система передбачає, що трудові та інвестиційні доходи оподатковуються за однаковими ставками (як правило, це прогресивний прибутковий податок), а роль податкових відрахувань зростає разом із зростанням валового доходу. Також цією системою визначається чітке і послідовне дотримання критеріїв горизонтального і вертикального рівності оподаткування.	Є пропорційним і застосовується до всіх джерел доходу. Це означає, що трудові та інвестиційні доходи оподатковуються за однією ставкою, а податкові відрахування не залежать від суми валового доходу.

Проте, незважаючи на зазначені типи та їх особливості, кожна країна формує індивідуальну систему оподаткування доходів населення, з визначеними законодавством об'єктом і базою оподаткування, системою податкових пільг і ставок.

Іноземні системи прямого оподаткування доходів фізичних осіб мають досить випробувану часом практику становлення та розвитку на базі глибокого усвідомлення кожним платником податку свого конституційного обов'язку – сплати податків. Значні соціальні видатки та постійна увага держави до платника податків поступово виховали свою податкову культуру, яка зовсім інша від вітчизняних реалій. Також по іншому розуміється і сутність категорії «податок»: в Німеччині – це підтримка, яку громадяни надають державі; у Великобританії – це обов'язок перед державою; у США податок

розуміється як «такса»; у Франції – як обов'язкова плата. Для нашої держави, як не прикро, розуміння даної фінансової категорії зводиться лише до примусового платежу.

Ставки податку на доходи фізичних осіб в різних країнах світу різні. Розмір ставок наведено у табл. 2.

Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб свідчить, що в більшості країн світу шкала ставок прибуткового податку з громадян прогресивна і максимальний їх розмір сягає значних величин: 30-50%. З табл. 2. видно, що країни з найменшими ставками 10-15% – це Болгарія, Казахстан, Білорусь, Росія, Литва та Україна (у 2015 р.). Можна сказати, що ставка ПДФО в Україні є однією з найнижчих в Європі. Найбільші ставки (45-57%) спостерігаємо в таких країнах, як Австралія, Ізраїль, Франція, Японія та Швеція, в якій найбільша

ставка ПДФО – 57%. Для порівняння, у найрозвиненіших країнах світу середня ставка становить 32,22%, а серед країн ЄС – 37,78%

Слід відзначити, що податкове навантаження на платників податків у Канаді розцінюється як високе,

проте, у цій країні найвищий у світі життєвий рівень населення. Основою при встановленні податкових ставок є співвідношення доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення.

Таблиця 2

Ставки ПДФО різних країн світу [розроблено авторами за даними [3, 4]]

№	Країна	Ставка у 2015 році, %
1	Болгарія	10
2	Казахстан	10
3	Білорусь	13
4	Росія	13
5	Литва	15
6	Україна (2015 р.) Україна (2016-2017 рр.)	15 18
7	Угорщина	16
8	Румунія	16
9	Молдова	18
10	Естонія	20
11	Грузія	20
12	Чеська Республіка	22
13	Словаччина	25
14	Бразилія	27,5
15	Канада	29
16	Латинська Америка - середня	31,87
17	Польща	32
18	Північна Америка - середня	34,3
19	Аргентина	35
20	Мексика	35
21	Туреччина	35
22	Вірменія	36
23	США	39,6
24	Італія	43
25	Австралія	45
26	Китай	45
27	Німеччина	45
28	Великобританія	45
29	Іспанія	47
30	Португалія	48
31	Австрія	50
32	Ізраїль	50
33	Франція	50,3
34	Японія	50,84
35	Швеція	57
36	Європа - середня	31,8
37	ЄС - середня	37,78
38	Світ - середня	32,22

Питання регулювання доходів фізичних осіб у розвинених країнах вирішується за допомогою пільгової політики, яка відображає потреби платників і є соціально спрямованою. Держава регулює потреби відтворення робочої сили, встановлюючи мінімальну зарплату та прожитковий мінімум з урахуванням динаміки інфляційних процесів. Важливим видом податкових пільг, що застосовуються в розвинених країнах, є знижка оподаткованого доходу залежно від кількості дітей. Проте в Україні механізм цієї пільги не розв'язує проблем соціального захисту сімей з дітьми, адже отримати її можуть не всі платники, а тільки ті, заробіток яких знаходиться в певних межах. У цілому, всі пільги щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні пов'язані з податковою соціальною пільгою, звідси й досить ілюзорна їх соціальна спрямованість. Водночас, у досліджуваних країнах найбільш поширеними заходами податкової підтримки домогосподарств є зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально уразливі групи фізичних осіб

(збільшення сум стандартних і спеціальних податкових вирахувань) [5, с. 14].

Податкові пільги є одним з інструментів податкової політики, за допомогою яких реалізують соціальні та економічні цілі. У податковій літературі дано характеристику достатньої кількості податкових пільг, серед яких можна виділити такі, що мають соціальне спрямування, тобто застосування таких пільг збільшує доходи малозабезпечених верств населення.

Серед достатньої кількості податкових пільг пропонується схарактеризувати та навести приклади таких, що найчастіше застосовуються в різних системах оподаткування країн світу (табл. 3).

Звичайно, функціонування податкової соціальної пільги дещо послаблює податковий тиск на малозабезпечені категорії громадян. Проте нині вона не забезпечує виконання одного з визначальних у світовій практиці податкових відносин принципів соціальної та фіскальної політики, згідно з яким рівень доходу, що покриває базові потреби громадянина, звільняється від оподаткування.

Таблиця 3

Перелік основних пільг соціального спрямування, що застосовуються до фізичних осіб в різних країнах світу [розроблено авторами за даними [3, 6]]

Назва пільги	Характеристика	Приклад застосування
Податкове вирахування	Зменшує об'єкт оподаткування до нарахування податку та збору	Звільнення деяких видів доходів, таких як державна соціальна допомога, ліки, медична допомога тощо
Податкова знижка	Зменшує базу оподаткування на певну величину	Зменшення доходів на суму коштів, сплачених у вигляді пожертвувань або благодійних внесків
Неоподатковуваний мінімум	Не оподатковувана податком сума, яка вираховується з особистого доходу людини при розрахунку федеральних і штатних прибуткових податків	Сума мінімальної заробітної плати, що встановлена законодавством, є доходом, що не оподатковується
Зниження ставки податку	Застосування прогресивної або диференційної (зниженої) ставки	При невисокому доході може застосовуватися менша ставка
Звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників	Окремі особи або категорії платників звільняються від сплати податків	До доходів літніх людей або вдів (вдівців), що мають утриманця, при доході, що не перевищує розміру, встановленого законодавством

Враховуючи це податкову соціальну пільгу слід замінити на звільнення від оподаткування частини заробітної плати за рахунок якої фінансуються витрати на транспортні послуги, на харчування, придбання товарів першої необхідності, тощо. Тобто, формально податкову соціальну пільгу, яка не виконує основне своє завдання – не підвищує належним чином доходну спроможність малозабезпечених громадян можна просто відмінити, одночасно дозволивши включати до податкового кредиту більшу частину мінімально необхідних витрат.

На сьогодні ЄС з метою підтримки курсу Лісабонської стратегії розроблено відповідну стратегію на період до 2020 р. Підсумовуючи результати проведеної роботи, у документі зазначається, що країнами в межах реформи податкової системи та системи соціальних відрахувань (flexicurity strategy) були створені умови для поступового скорочення рівня

безробіття та підвищення рівня активності населення. Політикою соціальних відрахувань, продовжуючи напрям реформ, було збільшено соціальні відрахування, з одночасним створенням широких податкових умов стосовно скорочення податкового клину (the tax wedge), зокрема для отримувачів низької заробітної плати [7]. Водночас політика реформ розвитку заробітної плати проводиться в країнах ЄС з урахуванням відповідності розвитку продуктивності праці, оскільки збільшення заробітної плати без певного підвищення продуктивності праці загрожує стабільності ринку.

Досвід стабілізаційних податкових реформ розвинутих країн засвідчує доцільність реформ податку з доходів фізичних осіб внаслідок змін, пов'язаних з розподілом номінальних або реальних доходів населення, коли законодавчо затверджена система податку перестає ефективно виконувати свої функції і

як інструмент фіску, і як регулюючий інструмент. Зокрема, це стосується так званого ефекту холодної прогресії та ефекту bracket creep (дослівно: ефект плаваючих розрядів). Реформи стабілізації передбачають індексацію податкової ставки (через процеси інфляції) або зміни в розрядах (ступенях) податкових ставок для більш розгалуженого розподілу податкового навантаження (у разі, якщо, незважаючи на прогресивну систему податкової ставки, податок починає діяти майже як пропорційний) [8, с. 21].

Зокрема, в структурі оподаткування розвинутих країн сьогодні найбільшу вагу має пряме оподаткування, а прибутковий податок є відносно й абсолютно найбільшим фіскальним збором. Податкові системи розвинутих держав світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави. Бюджетні системи окремих країн характеризуються різними підходами до вирішення своїх завдань, але вони обов'язково враховують специфіку розвитку держави.

Таким чином, механізм оподаткування доходів фізичних осіб у розвинутих соціально-орієнтованих країнах базується на таких критеріях, як:

- комплексний підхід до формування оподаткованого доходу. Відповідно до нього об'єкт оподаткування включає доходи від підприємницької та незалежної професійної діяльності, від найманої праці та володіння майном, майновими та немайновими правами, основним елементом яких є пасивні доходи (проценти, дивіденди, орендна плата тощо);
- нейтральність (оподаткування доходів одного виду має здійснюватися в однакових розмірах);
- оподаткування економічного потенціалу, згідно з яким об'єктом оподаткування визнається сукупний дохід. Це передбачає включення до оподаткованого доходу не лише заробітної плати, а й пенсійних виплат, отримуваних фізичною особою із системи накопичувального пенсійного страхування, які при їх отриманні були звільнені від оподаткування;
- можливість вивільнення з-під оподаткування доходу, який не перевищує законодавчо встановленого рівня мінімального доходу, а також право на податковий кредит щодо визначених законом витрат на забезпечення життєдіяльності фізичної особи і членів її сім'ї [9].

ВИСНОВКИ

В зарубіжних країнах, на відміну від податкової системи України, зовсім інший підхід до платників податків із доходів фізичних осіб, де стан демократії та суспільні норми в значній мірі мають вплив на побудову та функціонування фіскальної політики. Ця

політика передусім спрямована на вирішення соціальних питань та економічну мотивацію домогосподарств, а вже потім на забезпечення уряду фінансовими ресурсами.

Аналіз систем оподаткування доходів громадян іноземних країн свідчить про зростання ролі прибуткових податків, що дозволяє забезпечувати сталі надходження до бюджету і використовувати регулюючі властивості податку на доходи. Серед факторів такого зростання, – передусім, збільшення податкової бази, розширення об'єкта оподаткування і підвищення ставок податку. Отже, реалізація на практиці іноземного досвіду має на меті сприяти якнайшвидшому переходу до нової сталої та дієвої системи оподаткування, яка ґрунтуватиметься на всебічному поєднанні найкращих передових методів та запозичених позитивних елементів із досвіду податкових систем зарубіжних країн, що дало б поштовх до посилення соціальної складової системи оподаткування.

Список використаних джерел

1. Крисоватий А.І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори: монографія / А.І. Крисоватий, В.А. Валігура. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 248 с.
2. Танклевська Н.С. Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/264.pdf>
3. Tax Rates Around the World 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldwide-tax.com>
4. Organisation for Economic Co-operation and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org>
5. Іванов Ю.Б. Світові тенденції антикризового податкового регулювання / Ю.Б. Іванов // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 1 (48). – С. 10–15.
6. Якушик І.Д. Податкові системи зарубіжних країн : довідник / І.Д. Якушик, Я.В. Литвиненко. – Київ : «МП Леся», 2004. – 480 с.
7. European Commission, Brussels, 02.02.2010 SEC // Commission Staff Working Document, Lisbon Strategy Evaluation Document. – 2010. – 114 final. – P. 22.
8. Кривцов О.О. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб / О.О. Кривцов // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 3 (52). – С. 18-28.
9. Шевчук І. В. Іноземний досвід оподаткування доходів фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.znau.edu.ua/visnik/2011_1_2/333.pdf